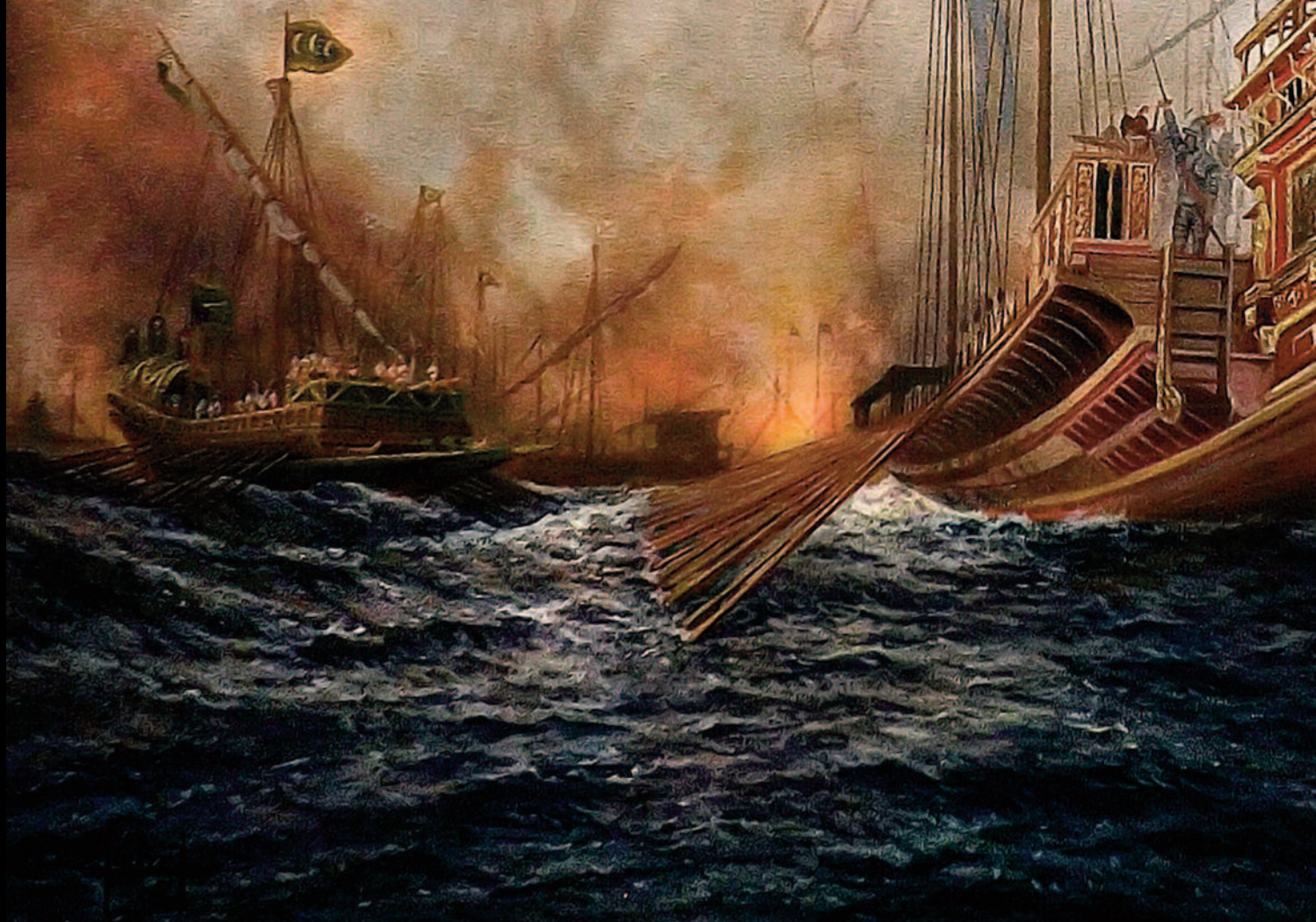

KRUPPA TAMÁS

A LEPANTÓI CSATA

A SZENT LIGA
ÉS AZ OSZMÁN BIRODALOM HARCA
A TENGERI HEGEMÓNIAÉRT (1571)

Az 1571-ben létrehozott Szent Liga a keresztény államok első igazán sikeres oszmánellenes koalíciója volt, amelynek eredményeképpen megghiúsult az Oszmán Birodalom törekvése, hogy hegemon helyzetbe kerüljön a Földközi-tengeren. A sikerben oroszán részt vállalt V. Pius pápa, akinek sikerült legalább egy időre egy táborba szervezni az eltérő érdekű államokat.

A lepantói csata végleg megállította az oszmán terjeszkedést a Mediterráneum térségében, és a későbbiekben követendő példaként szolgált az oszmánok elleni harcban. Mi vezetett ehhez a háborúhoz, amely talán először demonstrálta, hogy egy koalíció, amelyet megfelelően vezetnek, képes érzékeny csapást mérni az Oszmán Birodalom erőire, és alkalmas arra, hogy az addig feltartóztathatatlanul bizonyuló előretörést megállítsa?

Don Juan de Austria parancsnoki gályája a Szent Liga zászlajával a Lepantói csatában.
Jose Ferre Clauzel festménye.

1571. október 7-én a Lepantói-öbölben Don Juan de Austria vezette oszmánellenes Szent Liga többnemzetiségű hajóhada megsemmisítő vereséget mért az Ali pasa irányítása alatt álló hajóhadra. A győzelem kétségtől világraszóló jelentőségű volt, mivel a tengeri csata eldöntötte, hogy az oszmán előrenyomulás a Földközi-tenger keleti medencéjére korlátozódik. Az Oszmán Birodalom a későbbiekben nem kezdeményezett hadműveleteket a Szicília–Tunisz vonaltól nyugatra, hanem mozgását a medence keleti területeire korlátozta.

ELŐZMÉNYEK

A háború eredetileg a Porta és a Venecei Köztársaság között tört ki 1570-ben. Az oszmán-török támadás egy tervszerű előrenyomulás része volt, amely Dél-Itáliát, illetve a spanyol partokat fenyegette. Málta 1565. évi siker-

telen ostroma azonban felfedte az oszmán tengeri hatalom korlátait. Szulejmán szultán 1566-ban Magyarország ellen vezetett hadjáratot – ebben az évben került hatalomra V. Pius (1566–1572) pápa is –, akinek halála után, 1568-ban utóda, II. Szelim megkötötte II. Miksa császárral a drinápolyi békét.

Az oszmán haderő felszabadult és újabb célpontot keresett. 1569-től kezdve aggasztó hírek érkeztek Vencébe a Fekete-tenger partján, Galaciában velencei mintára felállított arsenálban folyó lázas készülődésről. Az oszmán–venencei tárgyaláson, amelyet a sztambuli uralomváltás miatt a békeszerződés meghosszabbítása érdekében kezdtek el, Szokollu Mehmed nagyvezír azzal a követeléssel állt elő, hogy a köztársaság adja át Ciprus szigét. Ciprus, amelyet az előző évszázadban szereztek meg, a velencei kereskedelem egyik legértékesebb tengeri birtoka és egyúttal fontos támaszpontja volt. Elfoglalását oszmán oldalról egy-

részt biztonságpolitikai okok – mivel Ciprus birtokában el lehetett vágni az oszmán fővárost Egyiptomtól, illetve a birodalom közel-keleti birtokaitól –, másrészt kereskedelmi szempontok indokolták.

A sziget az egykori mameluk szultánság adófizetője volt, amelynek jogait Egyiptom meghódítása után a Porta gyakorolta. Ezért az adófizetés követelése, amely elől a velenceiek nem is zárkoztak el, jogos igénynek tűnt. De a hűbéri jogok átvétele, amelyre a nagyvezír is célzott, szintén kellő jogalapot szolgáltatott a támadás megindítására. Ráadásul Velence meglehetősen gyanús körülmények között jutott az értékes terület birtokába, mivel jogigényét Caterina Cornaro és II. Jakab ciprusi király házasságából vezette le: a királyt a velenceiek megmérgezték, s a trónról Caterina szülővárosa javára „önként” lemondott. Házasságából született gyermekét nem sokkal később szintén meggyilkolták.

Az oszmán háborús terveknek egy Josef Nassi nevű, Portugáliából Sztambulba menekült zsidó kereskedő adott újabb lökést, aki hitsorsosai révén bejáratos lett az oszmán hatalom belső köreibbe, és kapcsolatait, valamint a magával hozott óriási mennyiségű pénzt többek közt arra használta, hogy rávegye a szultánt a Ciprus elleni támadásra, amelynek élére az ígéretek szerint kormányzóként, hercegi rangban őt fogják állítani.

Az oszmán erők 1570 nyarán szálltak partra, és gyors sikereket értek el, mivel a velencei uralom nem volt népszerű: csupán Nicosia, a főváros és Famagusta erődjé állt ellen. Velence ezért a keresztény világhoz fordult.

A SZENT LIGA MEGALAKULÁSA

A török támadásra a nemzetközi politikai viszonyok is igen kedvező alkalmat nyújtottak: a Velence legfőbb potenciális szövetségeseinek számító Spanyolországnak igen hosszú partszakaszt kellett védenie, ráadásul igazi érdekei nem a földközi-tengeri medence keleti sarkában található Ciprushoz, hanem az észak-afrikai partvidékhez kötődtek. II. Fülöp spanyol királyt óvatosságra intette a németalföldi felkelés – amelyet Anglia támogatót, és amellyel a király szavai szerint 1570 óta tulajdonképpen háborúban állt –, valamint a Francia Királyságban dúló vallás- és polgárháború is. Mivel a Valois-k az Oszmán Birodalom szövetségesei voltak, igen körültekintően kellett eljárnia, nehogy a franciák aktivizálódjanak a térségben. Ugyanakkor Velence meggyengülése egyáltalán nem volt ellenére Madridnak, ugyanis – a pápai államot nem számítva – az egyetlen olyan itáliai állam volt, amely nem került spanyol befolyás alá.

Az 1566-ban hatalomra került V. Pius lelkesen vetette bele magát az oszmánellenes szövetség, a Szent Liga szervezésébe. Az egykori domonkos szerzetes szegény családból származott, életmódját páratlan emelkedése ellenére sem változtatta meg: aszketikus alkatú, vasakarátú, a kortársaihoz képest is rendkívül szigorú – egy ideig inkvizítorként is működött – erkölcsi

elveket valló egyéniség volt, aki *padre communeként*, vagyis a kereszténység közös atyjaként mindent megtett azért, hogy tető alá hozza a szövetséget. Nehézségek akadtak bőven: a pápa Spanyolországon túl az első körben számított még a Velence ősellenségének tekintett Genova, valamint a Máltai Lovagrend csatlakozására. Az érdekeltek ellenében azonban – természetesen a hitetlenek elleni szent harc kötelező erejű és közös erkölcsi készítése mellett – eltérőek voltak a politikai érdekeik.

A fő hadviselő fél, a megtámadott Velence eleinte nyitva hagyta a meg egyezés lehetőségét. 1571 januárjában Konstantinápolyba küldött megbízottja – bár hivatalosan az egymás kereskedőitől kölcsönösen lefoglalt javak ügyében érkezett – valójában a béke lehetőségeit igyekezett kipróbálni a nagyvezírnél. Mindez természetesen nem maradt titokban és nem növelte a bizalmat a köztársaság irányában. Spanyolországgal ellentétben Firenze lelkesen ajánlkozott fel, I. Cosimo jelentke-

A Szent Liga összekovácsolója: V. Pius pápa.
Palma il Giovane festménye

zése mégis komoly fejtörést okozott Rómában. A toszkán uralkodó ugyanis a liga ügyét arra próbálta felhasználni, hogy elismertesse nagyhercegi címét, amivel rang szempontjából tulajdonképpen a Habsburg főhercegekkel került volna egy szintre. Ezt II. Fülöp határozottan ellenezte, de valójában a többi itáliai hatalomnak sem állt érdekében a Mediciek rangemelkedése.

Külön problémát okozott a finanszírozás kérdése: V. Pius a Szent Liga, illetve a háború anyagi alapjainak megteremtése érdekében felajánlotta az egyházi jövedelmeket, azonban vita tárgyát képezte annak a felek közötti megosztása, azaz az anyagi szerepvállalás mértéke. Összentsége végül azzal fenyegette meg a spanyol királyt, hogy visszavonja engedélyét az egyházi jövedelmek felhasználását illetően, amivel

A győztes hajóhad vezérei: Don Juan de Austria, Marcantonio Colonna és Sebastiano Venier

nemcsak a pénzügyi, hanem a már említett politikai problémák rendezéséhez is hozzájárult.

A leghangosabb vitát a fővezér személyének kijelölése váltotta ki. II. Fülöp a legerősebb hadviselő félként magának tartotta fenn a kinevezés jogát, és az egyesült erők főparancsnokává feltestvérét, Don Juan de Austriát jelölte. A választás ellen tulajdonképpen mindenki kifogást emelt, a 24 éves jelölt túl fiatal és tapasztalatlan volt, egyedül a moriszkók 1569-ben kirobbant lázadásának leverésében jeleskedett, tengeri gyakorlatlaltal pedig nem rendelkezett. Azonban a jóképű herceg – kétségtelen tehetsége mellett – igen lel-

kesnek és elkötelezettnek mutatta magát. V. Pius jelöltje egy régi római család sarja, Marcantonio Colonna volt, azonban csupán annyit sikerült elérnie, hogy a spanyol király beleegyezett, hogy Colonna legyen Don Juan helyetese, mégpedig annak távolléte esetén teljes jogkörrel. Colonna vetélytársa Gian Andrea Doria, egy előkelő genovai familia sarja volt, aki saját hajóhaddal vett részt a Ligában, ami maga után vonta a vádak, hogy hajóit kímélendő kerüli a nagyobb csatákat. Ez be is bizonyosodott júniusban, amikor a keresztény hajóhad egy része összegyűlt Kréta szigeténél, azonban a Doria személye körül kirobbant viták miatt nem indultak az ostromlott famagustaiak segítségére, pedig erre egy becsempészett hírnök útján ígéretet tettek. Ezzel egyedülálló lehetőséget szereztek el.

A ligát 1571. május 19-én kötötték meg, és legfontosabb feltételei a következők voltak: 1. A liga célja az oszmán erők megsemmisítése, a megszállt területek felszabadítása, beleértve Algírt, Tuniszt és Tripoliszt. 2. A kiállítandó flotta 200 gályából és 100 további hajóból áll, s 50 000 gyalogost, valamint 4000 lovat szállít. 3. A liga örök időkre szól. A flotta minden év tavaszán összegyűlik és megkezdí hadműveleteit. 4. A költségeket hat részre osztják, három

részt a spanyol király, kettőt Velence, egyet a pápa vállal magára. 5. Különbé-két nem kötnek az ellenséggel. A ligát nem sokkal megkötése után a római Szent Péter-bazilikában hirdették ki.

A CSATA

A hajóhad a szicíliai Messinánál gyülekezett, és miután átvették a pápa megbízottjától a Szent Liga megfeszített Krisztust ábrázoló zászlaját, amelyet személyesen a pápa áldott meg, szeptember 16-án kifutott a tengerre. A Cipruson harcolók, különösen Famagusta hősie védői számára azonban ez már túl késeinek bizonyult. A Marcantonio Bragadin vezette helyőrség augusztus 6-án tisztes feltételek mellett letette a fegyvert, az oszmán csapatokat irányító Ali azonban a hadtörténelemben is egészen szokatlan módon – mondvascinált ürüggyel előhozakodva, hogy tudniillik török foglyokat öltek meg – megszegte adott szavát, s a parancsnokot párját ritkító, kegyetlen módon, a saját emberei szeme láttára elevenen megnyúzatta.

Az oszmánok úgy vélték, hogy Famagusta elfoglalásával a háborúnak vége, és Velence – ahogyan addig is – engedelmesen aláírja a diktált feltételeket, amelyek között szerepelt Korfu

A lepantói csata, 1571. október 7. A közel kortárs festmény a csata képzeletbeli interpretációja, valószínűleg Martin Rota 1572-ben készült velencei nyomata alapján. A keresztény oldalon a zászlók között látható a velencei oroszlán, a genovai vörös Szent György-kereszt és a Pápai Államok arany-ezüst zászlója, valamint a Krisztus a kereszten zászló a Habsburg kétféjű sas mellett Ausztriai János zászlóshajóján. Ali pasa zászlóshajóján (középen) három félholdat ábrázoló zászló lobog. Murat Reis gályáján egy háromsávos zászlót láthatunk, egyetlen félholddal

átadása is. Azonban ez alkalommal csúnyán elszámították magukat. Egyrészt Velence nem kívánt egyezkedni, másrészt a keresztény fél nem kerülte, hanem kifejezetten kereste az oszmán hajóhadat, hogy megütközzön vele és legyőzze.

1571. október 6-án a liga flottája a Jón-tengeren – elhagyva Kefalónia szigetét – a Lepantói-öböl felé vette az irányt, ahol találkozott az oszmán flottával. A keresztény hajóhad a szárazföldi hadseregeknél szokásos módon három egységből, jobb- és balszárnyból, valamint centrumból állt, illetve képeztek tartalékot is. Az alakzat, amelyet előzetesen Messinában megbeszéltek, lapos félhold alakra emlékeztetett. Az oszmán hajóhad, némi vita után, október 7-én reggel a kedvező hátszelet kihasználva kihajózott az öbölből, és a keresztény formációhoz hasonló alakzatot vett fel. 8 órára a két fél végzett a csatarend felállításával.

A Liga flottája 208 gályát, 9 velencei óriásgályát, galeaszt és 20-30 kisebb galeottét, míg az oszmán 230 gályát és 70 kisebb hajót, más adatok szerint összesen 320 hajót számlált. Az oszmán hajókon 750, a keresztényeken 1815 ágyút helyeztek el. Az élőerőt tekintve a liga oldalán 30 000 katona és 40 000 evezős, oszmán oldalon 27 000 katona és 50 000 evezős (keresztény rabszolga) sorakozott fel. A velencei hajóhadat a balszárnyon Agostino Barbarigo vezette, a jobbszárnyon Gian Andrea Doria irányította, a centrumban pedig Don Juan parancsnokolt, vezérhajója mellett az egyik oldalon Marcantonio Colonna, a másikon az agg Sebastian Venier velencei parancsnok gályáját találjuk. A tartalékot Santa Cruz márki, a máltai lovagok nagymestere irányította.

Az oszmán hajóhadat Müezzinzade Ali kapudán pasa, a balszárnyon Csuluk Mehmed alexandriai és Mehmed egribozi bég, a jobbszárnyat pedig az olasz renegát és kalóz Uludzs Ali vezette. Ez utóbbinak lehetősége nyílt arra, hogy átkarolja a keresztény flotta jobbszárnyát: talán emiatt, talán más okból, de Doria, felborítva a kidolgozott haditervet, váratlanul távolodni kezdett a nyílt víz irányába, fedezetlenül hagyva a Don Juan vezette centrum oldalát. Kisebbség tört ki, többen azt hitték, hogy Doria elmenekül, illetve elárulta a keresztényeket. Erről azóta is több magyarázat látott napvilágot, ám sem a kortársak, sem az utókor nem tudja pontosan, hogy valójában mi történt, arról ugyanis a genovai soha nem

adott számot. A manőver ugyanakkor a török tervet is borította, hisz Uludzs Ali szintén otthagyta az alakzatot és Doria után vetette magát.

A küzdelem a balszárnyon kezdődött, ahol a velenceiek álltak: a hosszú, véres harc után, amelyben Barbarigo parancsnok is elesett, a köztársaság hajói teljes győzelmet arattak. Hasonlóan hosszú és véres csata bontakozott ki a centrumban, ahol a két fővezér gályája, a La Real és a Szultána csapott össze. A harc itt Ali pasa halálával ért véget, ami után az oszmán hajóegységek menekülni kezdtek. A jobbszárnyon Doria manővere következtében megnyíló résbe benyomuló Uludzs Ali-nak sikerült több gályát leválasztani és elfoglalni, ám ez nem gyakorolt különösebb hatást az ütközet súlypontjában dúló küzdelemre, a Don Juan és Santa Cruz által küldött erősítések pedig nemsokára tisztázták a helyzetet: az oszmán hadvezér megfutamodott, s a liga erői ezen a szárnyon is teljes győzelmet arattak.

Az oszmán-török hajóhad parancsnoka:
Müezzinzade Ali kapudán pasa egy 1571-ben kiadott német röplapon

Keresztény oldalon 7500 halottá és 20 000 sebesültre, oszmán oldalon 20-30 000 halottá és sebesültre, valamint 3500 fogolyra becsülték a veszteségeket, vagyis a mérleg nagyjából egyensúlyban volt. Elveszett azonban az oszmán flotta hajóinak és felszereléseinek jó része. A keresztények 117 gályát, 13 galeottét, 117 nehézágyút és 256 könnyűágyút zsákmányoltak. Saját veszteségük 62 hajó, köztük 12 gálya volt. Emellett óriási mennyiségű egyéb holmi is a győztesek kezére került. A török vezérhajón például 500 000 dukátot találtak. A nyereséghez számítható az a 15 000 keresztény fogoly is, akinek a csata és a győzelem a szabadulást jelentette: ezek egy része felázadt és aktívan bekapcsolódott a harcba.

Giorgio Vasari: A lepantói csata.

Spanyolország, Velence és a pápaság (Szent Liga) egyesített haditengerészeti erői 1571. október 7-én Lepantónál legyőzték a török flottát. Vasarit V. Pius pápa bízta meg, hogy a vatikáni Sala Regiában örökítse meg az eseményt. Balra, az előtérben a három keresztény hatalom allegorikus ábrázolása látható

A keresztény flotta tehát megsemmisítő győzelmet aratott. Rómában diadalmenetben vonultatták fel a török foglyokat, illetve a zsákmányolt fegyvereket. Colonna később szobrot is kapott a Capitoliumon. A hagyomány szerint a pápa október 7-én megérezte a keresztény fegyverek győzelmét, mert a csata napján állítólag így kiáltott fel: „Adjunk hálát Istennek, mert győzött a flottánk a törökök fölött!”

Bár Velence a következő évben folytatni kívánta a hadműveleteket, a győzelem után a szövetségesek közti korábbi nézetkülönbségek újra a felszínre kerültek. V. Pius természetesen szintén folytatni akarta a harcot, és azt tervezte, hogy a következő tavasszal – Colonna tervének megfelelően – a tengeri offenzívát a balkáni lakosság fellázításával társítják. 1572. május 1-jén azonban jóvátehetetlen csapás érte a

A Szent Liga hajóhadának parancsnoka:
Don Juan de Austria

ligát: meghalt a pápa. Jóllehet 1572-ben valóban elkezdődtek a hadműveletek, a vállalkozás lelkének számító V. Pius halála, a véleménykülönbségek, továbbá a közvetlen fenyegetés megszűnte a szövetség végét jelentette. Velence a közvélemény és egykori szövetségesei óriási felháborodására 1573-ban súlyos feltételek mellett különbékét kötött Konstantinápolyal.

A lepantói győzelmet az utolsó hagyományos tengeri ütközetként szokás említeni, ahol a szemben álló felek az ókor óta megszokott módon szárazföldi csatát vívva döntötték el a háborút. A későbbiekben a harcot már nem a hajókra vezényelt gyalogság, hanem a tengerészek döntik el, akik mellett a tűzéréség játssza a főszerepet. Ez összhangban áll a kora újkorban végbeművelő mélyreható hadügyi átalakulással, amely hatást gyakorol a tengeri haderőre is, amelyben a gályákat evező nélküli, ágyúkkal megrakott vitorlás hajók váltják fel. A lepantói csata igazi jelentőségét azonban az adja, hogy megtört az oszmán birodalom legyőzhetetlenségének mítosza.

PÁPAI CSAPATOK ESZTERGOM ÉS KANIZSA OSTROMÁNÁL

Az 1593-ban a Habsburgok és az Oszmán Birodalom között hosszú békeidőszak után kirobbanó tizenöt éves háború az Egyházi Állam korábban és később sem látott mértékű részvételét eredményezte. Az 1592-ben a pápai trónra lépő Aldobrandini pápa, VIII. Kelemen (1592–1605) korábban részt vett a szentszéki diplomáciának a lepantói csata utáni erőfeszítéseiben, amelyek a törökellenes harc folytatását célozták. Ezeknek a terveknek a megvalósítására nyílt tehát alkalma évtizedekkel később, amikor a pápai trónra lépett, és ezt a törekvést fejezte ki a pápa jelmondata is, a „*Marciares verso Constantinopoli*” (Konstantinápoly ellen vonulni). A Szentszék a háború alatt három alkalommal küldött jelentős, kb. 10 000 főnyi hadsereget a magyarországi hadszíntérre világi neposa, Gianfrancesco Aldobrandini, a római anyaszentegyház generálisa parancsnoksága alatt.

Első alkalommal 1595-ben érkeztek pápai csapatok Magyarországra, ahol részt vettek Esztergom ostromában és elfoglalásában. A város a Buda körüli oszmán védelmi rendszer egyik sarokpontja volt, elfoglalásával megnyílt az út a magyar főváros ostroma előtt, amely a császári hadvezetés, és a pápai háborús diplomácia egyik fő célkitűzése volt. Ugyanakkor kevésbé ismert, hogy VIII. Kelemen a hadsereget eredetileg teljes egészében Erdélybe akarta küldeni, hogy megsejtsze az oszmánellenes

háborúba a császár oldalán bekapcsolódó Báthory Zsigmondot. A császári udvar ellenállása miatt azonban végül Esztergom ostromára rendelte a hadsereget. A város bevétele után újra elővette a korábbi tervet, amely azonban az őszi hidegre forduló időjárás és a nyomában jelentkező logisztikai problémák miatt végül kútba esett.

A hat évvel későbbi, harmadik hadjárat (a másodikra 1597-ben került sor Pápa ostromával) 1601-ben indult, megszervezését Kanizsa várának előző évi eleste indokolta. A pápai adminisztráció fejlettségét, szervezetségét mutatja, hogy nem egészen egy év alatt képes volt egy előre nem tervezett hadjárat – Kanizsa veszte ugyanis váratlan eseménynek számított – megszervezésére és lebonyolítására. A stratégiai szempontból jelentős dunántúli vár eleste megnyitotta az utat nemcsak a stájer és karintiai tartományok, hanem azokon keresztül Észak-Itália irányába is, ezért a várat mindenképpen vissza kellett szerezni. A kísérlet azonban a hideg idő és az elégtelen ellátás miatt kudarcba fulladt. Jóllehet az előző két hadjárat sikeresnek mondható, tehát az összességében egyértelműen pozitív, ám VIII. Kelemen mindkét alkalommal nagyobb sikerre, több eredményre számított. Paradox módon mégis a harmadik, sikertelen hadi vállalkozás kapja még manapság is legnagyobb figyelmet.